Hallinto-poliittinen osasto
Lainvalmistelu- ja oikeusyksikkö
Hallitusneuvos lainsäädäntöjohtajana Hanna Nordström
Vanhempi hallitussihteeri Kosti Honkanen

K 15/2020 vp

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2019

Eduskunnan puolustusvaliokunta on pyytänyt puolustusministeriöltä kirjallista asiantuntijalausuntoa eduskunnan oikeusasiamiehen kertomuksesta vuodelta 2019.

Lainsäädäntö

Eduskunnan oikeusasiamies on arvioinut, että maanpuolustusta koskevista kertomusvuoden aikana tapahtuneista lainsäädännöllisistä muutoksista merkittävimpänä voidaan pitää sotilastiedustelusta annetun lain voimaan tuloa.

Periaatteellisesti tärkeinä oikeustilan muutoksina oikeusasiamies piti myös Jehovan todistajien vapautuslain kumoamista sekä lainsäädäntömuutosta koskien kaksoiskansalaisten kohtelua Puolustusvoimien sotilasvirkoihin nimittämisessä. Lisäksi oikeusasiamies mainitsi kertomuksessaan lennokkeja ja miehittämättömiä ilma-aluksia koskevan lainsäädännön muutoksen, vapaaehtoista maanpuolustusta koskevan kehittämishankkeen lainsäädännöllisen muutoksen, sekä kokonaisturvallisuuden kannalta merkittävien maa-alueiden ja kiinteistöjen hankintaan liittyvän lainsäädännön. Perus- ja ihmisoikeusharkinta on liittynyt melkein kaikkiin mainittuihin hankkeisiin.

Eduskunnan oikeusasiamies antoi puolustusministeriölle yhden lausunnon vuonna 2019 koskien sotilastiedustelusta annetun lain nojalla annettavia asetuksia (2610/2019), mutta tyypillisesti eduskunnan oikeusasiamiestä kuullaan lausuntokierroksella ja vaativimmissa hankkeissa asiantuntijana työryhmissä.

Tarkastukset. kantelut ja ratkaisut

Puolustusministeriö seuraa eduskunnan oikeusasiamiehen tekemiä tarkastuksia ja niissä tehtyjä havaintoja. Tiedonkulku pääesikunnan oikeudellisen osaston ja puolustusministeriön lainvalmistelu- ja oikeusyksikön välillä on sujuvaa. Varuskuntien tarkastuksilla keskusteluissa ovat olleet esillä erityisesti majoitusolosuhteisiin, lomakäytäntöihin, kouluttajien määrään sekä terveydenhuoltoon liittyvät kysymykset. Kriisinhallintajoukoissa suoritetuissa tarkastuksissa nousevat yleensä esille kriisinhallintahenkilöstön palvelussuhteen ehtoja koskevat kysymykset.

Eduskunnan oikeusasiamies suoritti vuonna 2019 tarkastuksia Puolustusvoimien tiloihin seuraavasti:

– 26.2.2019 Pääesikunta (476/2019)
– 17.4.2019 Utin jääkärirykmentti (1964/2019)
– 17.4.2019 Utin jääkärirykmentti, vapautensa menettäneiden säilytystilat (2420/2019)
– 15.-19.9.2019 Suomalainen kriisinhallintajoukko Libanonissa (1380/2019*)

Puolustusministeriö on ollut tyytyväinen tarkastuksista saatuihin palautteisiin.

Kanteluiden osalta puolustusministeriö yhtyy eduskunnan oikeusasiamiehen näkemykseen, jonka mukaan kanteluiden vähäisestä lukumäärästä johtuen varuskuntiin tehtävien tarkastusten ja varusmiesten kuulemisen merkitys korostuu.

Sotilasasioista ovat kannelleet oikeusasiamiehelle sekä Puolustusvoimien henkilökunta, että varusmiehet, joskus myös varusmiesten vanhemmat. Varusmiesten kantelut liittyvät yleensä heidän kohteluunsa ja palvelusolosuhteisiinsa. Henkilökunnan tekemät kantelut liittyvät oikeusasiamiehen mukaan

muun muassa siirtoihin, palkkoihin, ylennyksiin, vaativuusluokituksen määräytymisperusteisiin sekä muihin erilaisiin lähtökohtaisesti virka- ja työehtosopimusteitse ratkaistaviin kysymyksiin. Puolustusministeriöön kanteluita tulee hyvin harvoin ja ne ovat yleensä Puolustusvoimien henkilökuntaan kuuluvien tekemiä.

Kuten eduskunnan oikeusasiamies on todennut, matala esitutkintakynnys vaikuttaa ulkoisen ja hallinnonalan sisäisen laillisuusvalvonnan toiminta-alaan maanpuolustusta koskevissa asioissa.

Puolustusministeriö toteaa, että eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisukäytäntöä seurataan tarkasti, niitä hyödynnetään tehokkaasti Puolustusvoimien sisäisessä koulutuksessa ja ratkaisut otetaan käytännön tasolla huomioon.

Salaisten pakkokeinojen ja salaisten tiedonhankintakeinojen valvonta puolustushallinnossa

Puolustusministeriö antaa sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun lain (255/2014) 129 §:n mukaisesti eduskunnan oikeusasiamiehelle vuosittain kertomuksen lain 37 §:ssä mainittujen salaisten pakkokeinojen ja 89 §:ssä mainittujen salaisten tiedonhankintakeinojen ja niiden suojaamisen käytöstä ja valvonnasta. Tämä kertomus toimitetaan lisäksi tiedoksi suojelupoliisille.

Puolustusvoimien rikostorjuntaa valvoo sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun lain 127 §:n nojalla puolustusvoimien johto. Lisäksi puolustusvoimien asessori valvoo lain 35 §:n mukaista rikosten selvittämistä ja tiedusteluosaston osastopäällikkö lain 86 §:n mukaista rikosten ennalta estämistä ja paljastamista. Säännös täydentää puolustusvoimista annetun valtioneuvoston asetuksen (1319/2007) 5 §:n 1 momentin mukaista puolustusvoimien asessorin laillisuusvalvontaa.

Puolustusministeriön kertomuksen laatimiseksi pääesikunnan on toimitettava selvitys, joka sisältää esitutkinnasta, pakkokeinoista ja salaisesta tiedonhankinnasta annetun valtioneuvoston asetuksen (122/2014) 3 luvun 22 §:ssä säädetyt tiedot siltä osin kuin Puolustusvoimilla on lain nojalla oikeus niissä tarkoitettujen toimivaltuuksien käyttöön.

Puolustusministeriö on laillisuusvalvonnassaan tarkastanut kaikki salaisista pakkokeinoista ja salaisista tiedonhankintakeinoista tehdyt päätökset ja pöytäkirjat. Lisäksi puolustusministeriö on tarkastanut pääesikunnan oikeudellisen osaston tarkastuskertomukset ja antanut näkemyksensä niistä.

Puolustusministeriö ei ole havainnut lainvastaista menettelyä Puolustusvoimien salaisten pakkokeinojen ja salaisten tiedonhankintakeinojen käytössä vuonna 2019. Lisäksi sisäisen laillisuusvalvonnan voidaan arvioida olevan Puolustusvoimissa tehokasta ja kattavaa sekä organisoinniltaan tarkoituksenmukaista.

Vuonna 2019 sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun lain soveltamisen kannalta keskeiseksi muutokseksi voidaan arvioida sotilastiedustelusta annetun lain (540/2019) voimaantulo 1.6.2019. Osittain lainsäädäntöympäristön muutoksesta johtuen puolustusministeriö on asettanut työryhmän valmistelemaan sotilaskurinpidosta ja rikostorjunnasta puolustusvoimissa annetun lain kokonaisuudistusta.

Sotilastiedustelun valvonta

Eduskunnan oikeusasiamies käy kertomuksessaan läpi sotilastiedustelusta annetun lain osalta sitä, miten tiedustelutoiminta eroaa salaisista tiedonhankintakeinoista. Eduskunnan oikeusasiamies on kiinnittänyt vastaaviin seikkoihin huomiota sotilastiedustelusta annetun lain eduskuntakäsittelyn yhteydessä.

Hallinto-poliittinen osasto
Lainvalmistelu- ja oikeusyksikkö
Hallitusneuvos lainsäädäntöjohtajana Hanna Nordström
Vanhempi hallitussihteeri Kosti Honkanen

Puolustusministeriö antaa sotilastiedustelusta annetun lain (590/2019) 107 §:n mukaisesti eduskunnan tiedusteluvalvontavaliokunnalle, tiedusteluvalvontavaltuutetulle ja eduskunnan oikeusasiamiehelle vuosittain kertomuksen laissa tarkoitettujen tiedustelumenetelmien ja sotilastiedustelun suojaamisen käytöstä sekä sotilastiedustelun valvonnasta.

Sotilastiedustelusta annetun lain 105 §:n nojalla pääesikunnan päällikkö suorittaa sotilastiedustelun sisäistä valvontaa ja Puolustusvoimien asessori vastaa sotilastiedustelun sisäisestä laillisuusvalvonnasta.

Sotilastiedustelusta annetun lain 106 §:n 1 momentin nojalla puolustusministeriö valvoo sotilastiedustelutoimintaa. Lisäksi pykälän 2 momentin mukaan puolustusministeriölle on toimitettava tiedot yhteiskunnallisesti, taloudellisesti tai vakavuudeltaan merkittävistä sotilastiedusteluun liittyvistä asioista.

Sotilastiedustelusta annetun lain 107 §:n 1 momentin nojalla sotilastiedustelun ulkoista valvontaa suorittaa eduskunnan tiedusteluvaliokunta, eduskunnan oikeusasiamies ja tiedusteluvalvontavaltuutettu.

Lain nojalla on annettu valtioneuvoston asetus sotilastiedustelun tiedustelumenetelmistä (711/2019) sekä puolustusministeriön asetus sotilastiedustelun valvonnasta puolustushallinnossa ja valvonnasta annettavista kertomuksista (1000/2019).

Puolustusministeriön suorittamassa valvonnassa on tarkastettu kaikki vuonna 2019 tehdyt sotilastiedusteluviranomaisessa tehdyt päätökset. Lisäksi puolustusministeriön laillisuusvalvonta on tarkastanut sekä antanut huomionsa muista sotilastiedustelun oikeudellisia liityntäpintoja sisältävistä asiakirjoista. Puolustusministeriön esittämät huomiot on otettu asian mukaisesti huomioon.

Puolustusministeriö on myös käynyt läpi ja tarkastanut kaikki pääesikunnan oikeudellisen osaston tekemät tarkastuskertomukset ja antanut huomionsa laillisuusvalvonnan suunnitelmista.

Eduskunnan oikeusasiamiehen lisäksi sotilastiedustelun ulkoisena laillisuusvalvojana toimii tiedusteluvalvontavaltuutettu ja parlamentaarista valvontaa suorittaa eduskunnan tiedusteluvalvontavaliokunta.

Puolustusministeriö on seurannut tarkasti sotilastiedustelusta annetun lain täytäntöönpanoa. Laillisuusvalvonnan lisäksi ministeriön tasolla suoritetaan vakituista ja laaja-alaista sotilastiedustelutoiminnan seurantaa.

Puolustusministeriön, pääesikunnan oikeudellisen osaston ja sotilastiedusteluviranomaisen välisen toiminnan voidaan katsoa olevan hyvällä tasolla. Puolustusministeriön arvion mukaan se saa valvonnan kannalta keskeiset tiedot ilman aiheetonta viivytystä.

Laillisuusvalvonta sekä oikeudellinen tuki on toteutettu Puolustusvoimissa tarkoituksenmukaisesti. Lisäksi sisäisen valvonnan voidaan arvioida olevan puolustushallinnossa tehokasta ja kattavaa sekä toteuttavan kansallisen lainsäädännön lisäksi Euroopan ihmisoikeussopimuksen ja Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen asettamat vaatimukset. Lisäksi voidaan todeta, että Euroopan unionin tuomioistuimen viimeaikainen ratkaisukäytäntö (esimerkiksi ratkaisu Privacy International C-623/17) ei vaikuttaisi aiheuttavan muutostarpeita lainsäädäntöön.

Puolustusministeriö ei ole havainnut sotilastiedustelun laillisuusvalvontatoiminnassaan vuonna 2019 erityisiä kehittämiskohteita eikä lainvastaista menettelyä. Lain voimaantulon ajankohdasta johtuen tarkastelukauden voidaan katsoa jääneen lyhyeksi.

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Puolustusministeriö
PL 31
FI-00131 Helsinki
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Office
Eteläinen Makasiinikatu 8
00130 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
Telephone
0295 16001
Internat. +358 295 16001

Faksi
Fax
Fax
(09) 160 88244
Internat. +358 9 160 88244

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet
kirjaamo@defmin.fi
www.defmin.fi

Hallinto-poliittinen osasto
Lainvalmistelu- ja oikeusyksikkö
Hallitusneuvos lainsäädäntöjohtajana Hanna Nordström
Vanhempi hallitussihteeri Kosti Honkanen

Todettakoon, että eduskunta on edellyttänyt sotilastiedustelusta annettua lakia koskevassa vastauksessaan, että puolustusministeriö antaa eduskunnalle selvityksen sotilastiedustelulainsäädännön toimivuudesta vuoden 2020 loppuun mennessä.

Lisäksi eduskunta on edellyttänyt, että hallitus antaa seikkaperäisen selonteon tiedustelulainsäädännön toimivuudesta, tehokkuudesta ja tuloksellisuudesta, kehittämistarpeista, valvonnasta ja oikeusturvan toteutumisesta sekä muista asiakokonaisuuteen liittyvistä relevanteista seikoista vuoden 2021 loppuun mennessä. Selonteko on mainittu myös hallitusohjelmassa. Selonteon valmistelusta vastuussa on sisäministeriö ja puolustusministeriö osallistuu valmisteluun vahvasti.

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Puolustusministeriö
PL 31
FI-00131 Helsinki
Finland

Käyntiosoite
Besöksadress
Office
Eteläinen Makasiinikatu 8
00130 Helsinki
Finland

Puhelin
Telefon
Telephone
0295 16001
Internat. +358 295 16001

Faksi
Fax
Fax
(09) 160 88244
Internat. +358 9 160 88244

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet
kirjaamo@defmin.fi
www.defmin.fi